

ESKİ KÂHTA (YENİ KALE) KALESİ'NDE OSMANLI DÖNEMİNDEN İZLER: LÜLELER VE İTHAL SERAMİKLER

Turgay POLAT*

Öz

16. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru kahvenin, 17. yüzyılın başlarında ise tütünün Osmanlı toplumunda yer etmeye başlaması, halkın sosyal hayattaki alışkanlıklarında ciddi değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu iki maddenin de kendine özgü eşyalar aracılığı ile tüketilmesi, seramik sanatı içinde yeni denilebilecek formların doğmasına zemin hazırlamıştır. Fincanlar ve lüleler, kahve ve tütün tüketiminde kullanılmaya başlanmış, özellikle 19. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Anadolu'nun birçok bölgesinde yaygınlık göstermişlerdir. Fincan ihtiyacının Kütahya gibi önemli üretim merkezlerinin yanında Çin ve Avrupa'dan önemli ölçüde ithalat ile karşılandığı anlaşılmaktadır. Öyle ki; bazı Avrupa porselen fabrikalarının Osmanlı coğrafyası için özel üretimler yaptıkları dahi bilinmektedir. Bu çalışmada çeşitli dönemlerde Kahta Yeni Kale'de yapılan kazı çalışmaları sırasında ele geçirilen ve bugün Adiyaman Müzesi'nde bulunan lüleler ve Avrupa'dan ithal edilmiş fincan ve benzeri porselenler değerlendirilmiştir. Bugünkü sınırlar içinde ülkenin Güneydoğusunda bulunan bir Ortaçağ kalesinde Osmanlı dönemi buluntularının değerlendirilmesi hem bölgedeki Osmanlı izlerinin saptanmasına, hem halkın o dönemdeki alışkanlıklarına ve sosyal hayatlarına hem de ülkenin ticari hayatındaki ilişkilerine dair ip uçlarına destek olacaktır.

* Dr. Öğretim Üyesi, Adiyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, tpolat@adiyaman.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Yeni Kale, Lüle, Porselen, Osmanlı, Meissen

TRACES OF THE OTTOMAN PERIOD IN OLD KAHTA CASTLE (NEW CASTLE): CLAY PIPES AND IMPORTED CERAMICS

Abstract

Towards the end of the first half of the 16th century, coffee, and at the beginning of the 17th century, tobacco began to take place in the Ottoman society, causing serious changes in the habits of the people in social life. The consumption of these two consumption items by means of unique items has led to the emergence of new forms in the art of ceramics. Cups and bowls began to be used in coffee and tobacco consumption, and they became widespread in many regions of Anatolia, especially in the late 19th century. In the use of cups, it is understood that a large number of imports are made from China and Europe, as well as important production centers such as Kütahya. It is also known that some European porcelain factories even made special productions for the Ottoman geography. In this study, the Ottoman Period's pipes and porcelains cups imported from Europe found during the excavations in Kahta Yeni Kale at various times and which are in Adıyaman Museum today were evaluated. Evaluation of Ottoman period finds in a medieval castle located in the southeast of the country within today's borders will support both the detection of Ottoman traces in the region, the habits and social life of the people in this period, and the clues about the relations in the commercial life of the country.

Keywords: Yeni Kale, Clay Pipe, Porcelain, Ottoman, Meissen

1. GİRİŞ

Eski Kahta Kalesi (Yeni Kale), Kahta Çayı'nın kenarında sarp kayalıklar üzerine kurulmuş bir kaledir. Kesin inşa dönemi bilinmeyen kalenin tarihi ve mimari özellikleri hakkında yapılmış çalışmalar 19. yüzyıla kadar gitmektedir. Avrupalı ve

Türk araştırmacılar tarafından mimari özellikleri detaylıca işlendiği için çalışmamız, ele geçirilen seramikler üzerinden kalenin Osmanlı'nın son dönemlerindeki konumu, yerleşimi, ekonomik durumu ve ticari ilişkileri üzerinde yoğunlaşacaktır. Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz Osmanlı dönemine ait ithal seramikler ve lüleler, kalede 1963-1964 ve 1968-1971 yılları arasında gerçekleştirilen kazılar sırasında ele geçirilip Adıyaman Müzesi'ne teslim edilen örneklerden oluşmaktadır. Özellikle Memluk döneminde büyük bir onarım geçiren kalenin 1516 yılından itibaren Osmanlı hakimiyetine girdiği bilinmektedir. 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar uzun bir süreye ait buluntuların çok az sayıda ele geçirilmesi kaledeki yerleşimin bu tarihten sonra azaldığının ve eski önemini yitirdiğinin göstergesi olmuştur. Ancak, özellikle 19. ve 20. yüzyıllara tarihlediğimiz lüleler ve Avrupa'dan ithal edilmiş ağırlıklı olarak fincan buluntuları, kalede bu dönemlerde de yerleşiminin özellikle kahvehane vb. kurumlar aracılığı ile az da olsa devam ettiğini göstermektedir.

2. ESKİ KAHTA KALESİ (YENİ KALE)'NİN TARİHİ VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Adıyaman'a 60 km mesafede bulunan Eski Kahta Kalesi (Yeni Kale), Kahta İlçesi'nin yaklaşık olarak 26 km kuzeyinde, Kocahisar Köyü (Eski Kahta Köyü)'nde yer almaktadır (Bayhan ve Salman, 2010: 14). İlk inşa tarihi hakkında bilgi bulunmayan kalenin bazı kaynaklarda Hitit döneminde inşa edildiğinin tahmin edildiği (Boran, 2002: 882-883), bazı kaynaklarda ise M.Ö. 840 yılında Asurluların baskısına maruz kalmalarından dolayı bu tarihten önce inşa edildiği dile getirilmektedir (Bayhan ve Salman, 2010: 14; Şancı, 2010: 306). Ancak kalenin şekillenmesi yakın çevresinde bulunan Arsemia antik kentinin de ait olduğu Kommagene Krallığı döneminde olmalıdır. Bugünkü halini Memluk döneminde alan kalede Kommagene Krallığı da dahil olmak üzere antik dönemlerle bağlantı kurulabilecek tek unsur, aşığı kaledeki büyük salonun önünde bulunan ve yakın benzeri bugün "Eski Kale" ismi ile bilinen Arsemia antik kentinde ele geçirilen dikdörtgen şekilli kaya havuzudur (Hellenkemper, 1976: 94). Kalede yapılan kazı

çalışmaları sırasında tarihsel gelişimi konusunda bilgi veren bazı duvar kalıntlarına rastlanmıştır. Aşağı kaledeki büyük salonun temelleri araştırılırken doğrudan duvarların altında daha eski olduğu düşünülen duvar kalıntıları ile karşılaşmıştır. Ayrıca yukarı kalenin kuzey ve batı yönlerinde temelleri yapay oluklara kadar uzanan iki farklı sur duvarı da görülmüş ve bu duvar kalıntılarının 12. yüzyıla ait oldukları düşünülmüştür (Hellenkemper, 1976: 95). Böylelikle Memluk dönemindeki neredeyse yeniden inşa etme boyutundaki restorasyondan önce yapının varlığı arkeolojik verilerle desteklenmiştir. 11. yüzyılın sonlarına doğru bölgede egemenlik sağlayan Edessa (Haçlı) Kontluğu himayesine giren Yeni Kale'nin yönetiminde Haçlılara bağlı olarak Ermenilerin varlığı bilinmektedir (Dörner ve Naumann, 1939: 95). Bölgede yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden sonra kapsamlı kazılar gerçekleştiren F.K. Dörner ve K. Naumann tarafından hazırlanan çalışmada, Kalenin yüzeyindeki dolgu toprağın yüksekliği sebebi ile kesin olarak tarihlene yapacak mimari buluntulara rastlanamasa da Ortaçağa ait bu kalenin Ermeniler tarafından yerel kaynaklar kullanılarak inşa edildiği dile getirilmiştir (Dörner ve Nauman, 1939: 95). Kilikya ve Edessa'da yer alan Ermeni ve Haçlı kalelerini kapsamlı bir şekilde ele aldığı çalışmasında Hellenkemper, Eski Kahta (Yeni Kale) Kalesi'ni Edessa İlçesi'ndeki kaleler başlığında anlatmakla beraber, ele geçirilen yazıtlardan da hareketle Ermeniler tarafından tahkim edildiğini ifade etmektedir (Hellenkemper, 1976: 96). Sürekli olarak iktidar değişiminin olduğu bölgede yerleşim alanlarında da değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Haçlıların ve Ermenilerin bölgedeki diğer kalelere küçük eklentiler yapmalarına rağmen, 12. yüzyılda Eski Kahta (Yeni Kale) Kalesi'nde önemli tadilatlar gerçekleştirerek yönetim merkezlerinden biri haline getirdikleri düşünülmektedir (Hellenkemper, 2012: 271). Kalenin 1150 yılında Artuklular tarafından ele geçirildiği görülmektedir. 1226 yılına gelindiğinde Alaaddin Keykubat devrinde, Emir Mübarizzeddin Çavlı yönetimindeki Anadolu Selçuklu orduları tarafından Kahta'nın fethedildiği, bu fetih sırasında emirin kaleyi mancınıklarla vurduğu

kaynaklarda geçmektedir (Ayan, 2009: 128-129). Bu sırada Diyarbakır Artukluları hükümdarı Mesud, Memluk meliki Emir Eşref'ten yardım istemiş, bunun üzerine Melik Eşref Kahta'ya 10.000 kişilik bir ordu gönderse de bu ordu Selçuklulara karşı başarılı olamamıştır (Hellenkemper, 1976: 86). Bundan sonraki yaklaşık 50 yıllık süreçte kalede Selçuklu egemenliği görülmekle beraber, 1242 yılındaki Baba İshak ayaklanmasında harap edildiği ve Moğol istilası sonrasında dolaylı olarak bağımsızlık kazandığı belirtilmektedir (Hellenkemper, 1976: 87). Kale bugünkü halini Kahta'nın 1283 yılında Memlukler tarafından fethedilmesinden sonra almıştır. Fetihden kısa süre sonra kalede büyük yapı faaliyetlerinin başladığı, yapının çeşitli yerlerindeki kitabelerden de anlaşılmaktadır. Kale girişi üzerindeki kitabede 12 Ağustos 1286 yılında Şemsettin Karasungur El Cevkandar El Mansur zamanında Aybek El Devadar tarafından yaptırıldığı yazmaktadır (Bayhan ve Salman, 2010: 15-16). Bunun dışında mescitte 1291 ve 1293 yıllarını veren iki farklı kitabe, dokuz numaralı burçta 1293 yılını veren kitabe ve sarayın giriş kapısında 1309 yılını veren bir kitabe daha rastlanmaktadır¹. Bütün bu kitabelerden de anlaşılacağı üzere Kale Memluk dönemindeki kapsamlı eklemelerle günümüze ulaşmıştır. 1389-1390 yıllarında Kahta ve kalenin Osmanlı hakimiyetinde kısa bir süre kalmasından sonra 1401 yılında Timur tarafından ele geçirildiği bildirilmektedir (Şancı, 2010: 307). Bundan sonraki dönemde Memluklere bağlı olarak Dulkadirli Beyliği'ne tabi olduğu bilinen Kahta ve Yeni Kale 1472 yılında Akkoyunlu saldırısına maruz kalmış ve kale ele geçirilse de (Hellenkemper, 1976: 89) Memluk kuvvetleri kısa sürede bölgeyi ve kaleyi geri almışlardır (Alıç, 2020: 218). 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Memluklere karşı elde edilen zafer sonucunda Kahta ve çevresinin kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girdiği bilinmektedir. Memluk döneminde yönetimin verildiği Dulkadirlerin Osmanlı döneminde de bölgede yönetimden sorumlu oldukları görülmektedir. Osmanlı arşivlerinde bulunan, H. 1.Rabiulevvel 964

¹ Eski Kahta Kalesi'nde bulunan kitabelerin tümü hakkında detaylı bilgi için bkz: Bayhan ve Salman, 2010: 15-19.

tarihli (M. 2 Ocak 1557) tarihli bir belgede Gerger Kalesi'nin dizdarlığını yapan Mehmet adlı kişinin vefat

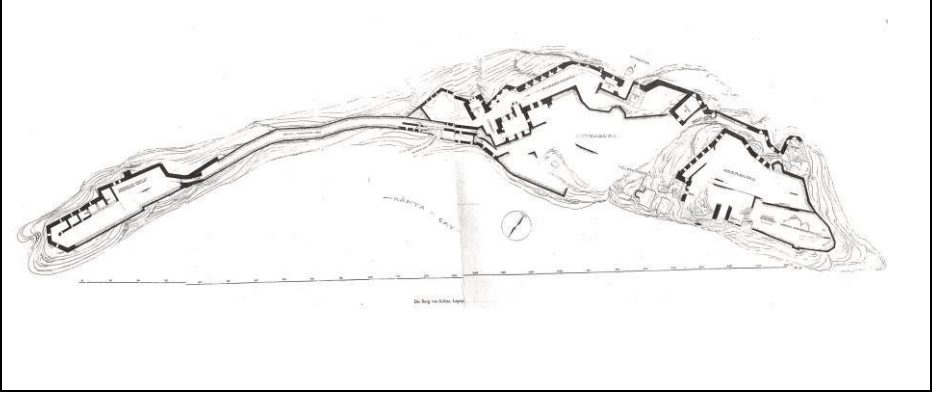
etmesinden dolayı yerine Kahta Kalesi'nin kethüdası olan Memi'nin tayin edilmesi için Zülkadir Beylerbeyi'nin sancakbeyi tarafından bildirilmesi üzerine tayinin uygun bulunduğu dair belge bulunmaktadır (BOA, Mühimme Defteri, A.DVNSMHH, 2-1868, 1 Rabiulevvel, 964). Osmanlı arşivlerinde bu belge dışında bölgede yaşanan gelişmeler neticesinde Zülkadir Beylerbeyine hüküm olarak yollanmış başka belgeler de bulunmaktadır. Bütün bu belgelerden anlaşıldığı üzere 16. yüzyılın ikinci yarısında Kahta'nın yönetiminde Osmanlı Devleti'ne bağlandıktan sonra bölgede Beylerbeyi veya sancak beyi gibi görevlerde bulunan Dulkadirli hanedanlarının oldukları anlaşılmaktadır. 19. yüzyılda Diyarbakır Valiliği görevini yapan Kurt İsmail Paşa zamanında, 1870 yıllarına kadar kale içinde yerleşim olduğu köylüler tarafından belirtilmektedir (Dörner ve Naumann, 1939: 72). Bundan sonraki dönemlerde tahrip olmaya devam eden kalede 1938 yılında F. K Dörner ve R. Naumann araştırma ve kazı çalışmalarına başlamışlardır. II. Dünya savaşı sebebiyle kesilen araştırmalar 1951 yılında Dörner tarafından tekrar başlatılmış ve bugün Eski Kale ismi ile bilinen Nymphaios Arsemia'sı keşfedilmiştir. Bundan sonraki dönemde 1963-64, 1967 ve 1968 yıllarında Yeni Kale ve Arsemia'da çalışmalar yapan Dörner, 1987 yılına kadar bölgede çalışmalarına devam etmiş ve kalede de restorasyon çalışmalarında bulunmuştur (Wagner, 2012: 299). Son yıllarda kalede üç etaptan oluşan restorasyon çalışmaları yapılmış ve 2021 yılında tamamlanmıştır. 2021 yılında Adıyaman Müzesi tarafından yürütülen, bizim de katıldığımız kalenin güney ucunda bulunan çarşı olarak isimlendirilen ön savunma alanının restorasyonunun yapılarak turizme katılması amacı ile temizlik ve kazı çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalar sırasında kalenin güney ucunda yer alan yan yana üç hücreden oluşan bölümün karşısında benzer şekilli hücrelerin olduğu ulaşılan duvar kalıntılarından

anlaşılmıştır. Karşılıklı üçer hücre şeklindeki bu mekanların orta kısımdan üzeri tonozla örtülü olduğunu düşündüğümüz dehliz benzeri uzun bir koridorla bağlı oldukları anlaşılmaktadır. Kuzey tarafta bulunan sağlam hücrelerin üst katlarında bulunan taban döşemesi, bu kısımların en az iki katlı olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca bu kısımların doğusunda yukarı doğru yükselen duvar kalıntıları da bu düşünceyi desteklemektedir. 2021 yılı kazısında kuzeydeki sağlam hücrelerin altında daha önceki dönemlerde depo olduğu belirtilen (Bayhan ve Salman, 2010: 23) iki adet sarnıca ulaşılmıştır. İçlerinin küllerle dolduğu görülen bu sarnıçların da temizliği yapılmıştır. 2022 yılında devam edilecek kazı çalışmalarında hücrelerin kuzeyinde bulunan işlevi tam belirlenemeyen yapıda ve kalenin güney ucunda çalışmalara devam edilecektir. Kazı çalışmalarından sonra kalenin güney ucunda çarşı olarak tanımlanan bu kısmın restorasyonu tamamlanarak turizme kazandırılması amaçlanmaktadır.

Tarihsel olarak köklü bir yerleşim geçmişine sahip olduğu anlaşılan Eski Kahta (Yeni Kale) Kalesi, Kahta Çayı (Nymphaios) kıyısında yaklaşık olarak 350 m. yükseklikte sarp bir kayalık üzerine yerleştirilmiştir. Kalenin doğu ve batı yönleri sarp ve dik olduğu için bu kısımlarda sur duvarları kısa tutulmuşken güney yönde sura gerek duyulmamıştır (Bayhan ve Selman, 2010: 19) (Resim 1-2). Ancak kaleye girişin sağlandığı kuzey yönde eğim azaldığı için bu taraf surlarla desteklenmiştir. Bu kısımda bulunan duvarların altında başka duvar kalıntılarına rastlandığı için rampalı bölümün kalenin ilk inşasında da giriş yönü olduğunu ispatlamaktadır (Dörner ve Naumann, 1939: 71). Bu yönden girildikten sonra ikinci kapı alay meydanına çıkan yola açılmaktadır (Şancı, 2010: 307). Kalede yerleşim arazinin yapısına göre düzenlenmiştir. Doğuda en yüksek seviyede üç katlı olduğu düşünülen saray kalıntısı ve iki adet sarnıç yer almaktadır. İç kalenin batısındaki burcun içinde yer alan mescid 5.05x3.54 m. boyutlarında dikdörtgen şekilli bir mekandan ibarettir (Bayhan ve Salman, 2010: 20). Doğu yönde büyük bir sivri kemerle açılan eyvan şeklindeki mescide yedi basamaklı bir merdivenle

ulaşmaktadır. Mescidin güney duvarı üzerinde istiridye yivli bir mihrap yer almaktadır. Mescidin de yer aldığı burcun altında hapisane veya zindan olarak tanımlanan mekanlar bulunmaktadır. İç kalenin güney ucunda bugün çarşı olarak isimlendirilen ön savunma yeri, yan yana yerleştirilmiş üç mekandan oluşmaktadır. Bu mekanların simetrisinde de aynı şekilde mekanların yer aldığı anlaşılmaktadır. Kalede ön savunma yerine ve orta kısma bağlanan merdivenlerle Kâhta Çayı'na inen eğimli merdivenler bulunmaktadır (Resim 3). Bu merdivenler aşağıda küçük bir kaleye benzer mimari unsura (su kapısı) çıkmaktadır. Kalenin su ihtiyacını karşılamak için kullanılan bu su kapısının üst katına güvercinlik inşa edilmiştir. Memluk dönemi posta teşkilatının en önemli örneklerinden birini teşkil eden Eski Kahta Kalesi, Memluk posta teşkilatının kuzeydeki en uç istasyonudur (Hellenkemper, 1976: 88). Güvercinliğin alt kısmından başlayıp Kahta Çayı'nın diğer kıyısına açılan bir de geçit yer almaktadır. Bu birimlerin dışında iç kalenin çeşitli kısımlarında büyük oranda yıkılmış çok sayıda mekan kalıntısı görülmektedir. Memluk Sultanı Kalavun'un resmi tarihçisi olan İbn Abd-ül Zahir tarafından kaleme alındığı düşünülen sefer raporlarında Eski Kahta Kalesi'nde Memluk eklentilerinden önce dahi 70 kadar farklı işlevlerde mekânın olduğu geçmektedir (Hellenkemper, 1976: 89-90).

Görüldüğü üzere kurulduğu günden itibaren çeşitli eklemeler ve değişikliklerle günümüze ulaşan Eski Kahta Kalesi, özellikle Memluk döneminin Anadolu'da görülen kültür mirası içinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Yapılan kazı çalışmaları sırasında ele geçirilip Adıyaman Müzesi'ne teslim edilen çok sayıda Memluk-Selçuklu dönemi seramiklerine kıyasla daha az sayıda ele geçirilen Osmanlı dönemi seramikleri ve lüleleri bu dönemde yerleşimin Ortaçağa nazaran oldukça seyrekleştiğinin de ispatıdır.

Çizim 1: Eski Kahta Kalesi (Yeni Kale) Planı (Dörner ve Naumann, 1939)

Resim 2 Eski Kahta Kalesi (Yeni Kale) Genel Görünüş (<https://kulturportali.gov.tr/turkiye/adiyaman/gezilecek yer/yenikale>)

Resim 3: Eski Kahta Kalesi Güneyden Saray Bölümü ve Kahta Çayı'na İnen Merdivenlerin Görünümü (Foto: Turgay POLAT)

2.1. Lüleler

Amerika kıtasında çok daha önceden kullanıldığı bilinen tütünün Avrupa'ya Christopher Colombus tarafından Amerika'dan getirildiği düşünülmektedir (Uçar,

2019a: 121). Bugünkü kullanımının dışında ait olduğu bölgede zevk veren bir madde olmasının yanı sıra dini ritüellerde de tütünün kullanıldığı ifade edilmektedir (Yılmaz, 2007: 4). Avusturyalı Aborjinlerin tütün ve çeşitlerini çiğnedikleri, Amerikalı yerlilerin de M.Ö. 3000-2000 yılları arasında yabani tütün kullandıkları kaynaklarda belirtilmektedir (Uçar, 2019a: 120). 17. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı sınırları içinde az çeşidi ile görülmeye başlanan tütün lüleleri (Bakla, 1985: 5) 20. yüzyılda sigaranın ortaya çıkmasıyla yavaş yavaş ortadan kaybolmuştur. Osmanlı topraklarına Avrupa ve Afrika yolu ile iki güzergâh üzerinden girdiği düşünülen (Ayhan, 2011a: 229) lüleler, çubuk ve ağızlıktan oluşan üç parçalı bir içim aletidir (Ayhan, 2014: 53). Lülelerin İstanbul (Tophane) başta olmak üzere Hasankeyf (Ayhan, 2010: 11-12), Bitlis (Şen ve Karasu, 2019: 189-206), Kırklareli-Lüleburgaz, Diyarbakır, Van, İznik, Beykoz, Edirne, Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan gibi İmparatorluğun birçok bölgesinde üretildiği bilinmektedir (Aytaç, 2019, 577).

Kahta Yeni Kale'de ele geçirilen lülelerin çoğunluğu kırık vaziyette olmakla beraber, nispeten sağlam olan örnekler farklı form özellikleri göstermektedir (Resim 4/Tablo 1). Örnekler arasındaki ilk grubu *lale çanaklı lüleler* oluşturmaktadır (Tablo 1/1,2,3,4,5). Kırmızı ve kahverengi tonlarında hamurlu bu örneklerden biri hariç (Tablo1/1) diğer lülelerin tümü aynı renkte astara sahiptir. Lale çanaklı lülelerde, çanak kısmı daraldıktan sonra dışa çekik bir ağızla son bulunduğu için bu isimle anılmaktadır. Katalog dahiline alınan dört adet lale çanaklı örnek form ve süsleme açısından fikir vermektedir. Örneklerden biri bezemesizdir (Tablo 1/1) Dirsekli lüle biçimindeki örneğin konik şekilli duman yolu bombeli bir bilezikle sonlanmıştır. Diğer bir örneğin çanağında ağızdan

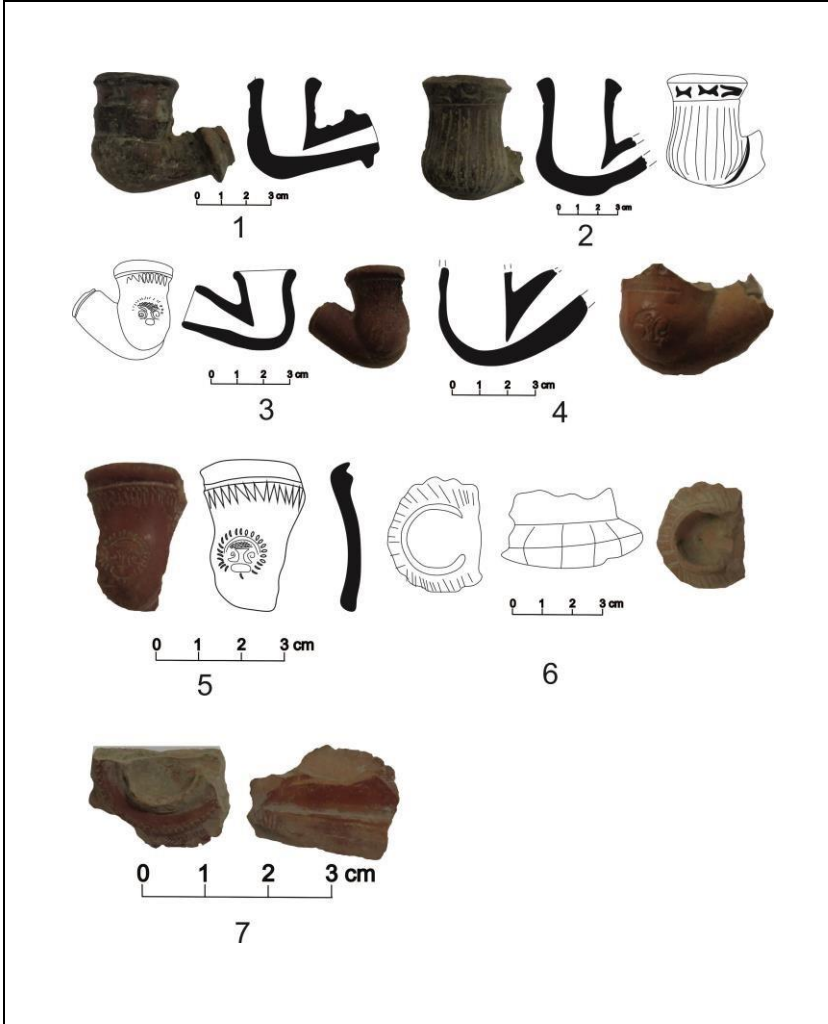

Resim 4: Eski Kahta Kalesi (Yeni Kale) Lüle Fragmanları

omurgaya doğru inen dikey yivler bulunur. Ağız kısmının altında ise kurdele benzeri motifler kazımlarla oluşturulmuştur (Tablo 1/2). Diğer üç örneğin (Tablo 1/3,4,5) çanak kısmının yanlarında, kimi yayınlarda bitkisel süsleme (Saldırgan Karaaslan, 2019: 259) veya stilize aslan figürü (Doğanay, 2019: 67, 138/çiz. 20), kimilerinde ise mask (Ayhan, 2010: 8; Ayhan, 2011b: 104-105; Aytaç, 2019: 592; Şen ve Karasu, 2020: 424) olarak tasniflenen bir motif yer almaktadır. Divriği Kalesi lüleleri hakkında hazırlanan yüksek lisans tezinde, bu motifin bir mask olmadığı, ampir üslupta ele alınmış saksı ya da vazodan çıkan bitki veya çiçek motifleri olduğu belirtilmektedir. Aynı yayında motifin iki yanında bulunan volütlerin diğer araştırmacılar tarafından göz olarak değerlendirildiği bildirilmektedir (Budaktaş, 2020: 69). Ayrıca Kütahya Müzesi'nde bulunan lüleler ile ilgili hazırlanmış bir çalışmada da bahsi geçen bu süsleme kompozisyonu vazo veya saksıdan çıkan ağaç/çiçek motifleri olarak tasniflenmiştir (Uçar, 2020: 223/Tablo-5/33-34). İlk bakıldığında, baskının da silik olmasının etkisiyle bir mask veya figür sanılan bu kompozisyonun, aslında vazo veya saksıdan çıkan ağaç benzeri çiçekler olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz iki adet lülenin ise disk kaideli oldukları anlaşılmaktadır (Tablo 1/6-7). Duman yolları kırık olan bu örneklerden sadece disk şekilli kaidelerinden küçük bir kısım ulaşmıştır. Gözenekli kırmızı hamurlu ve astarlı olan bu örneklerde diskin kenarları kesilerek dilimli bir form oluşturulmuştur. Demirköy Fatih Dökümhanesi (Uysal, 2007: 555), Bursa Tophane (İnanan ve Şahin, 2017: 42), Demre Aziz Nikolaos Kilisesi (Fındık 2016: 383), İzmir/Smyrna (Ayhan 2009: 16; Uçar, 2019b: 373/fig.3), Kütahya (Uçar, 2020: 222), Hasankeyf (Ayhan, 2010:4-5), Cizre İç Kale (Saldırgan Karaaslan, 2019: 139-154), İstanbul Saraçhane (Hayes,1992: plate 50-g), Hoşap Kalesi (Berge, 2020:136), Divriği Kalesi (Budakdaş, 2020: 227-232) ve Harput İç Kale (Aytaç, 2019: 599-601) gibi Anadolu'nun farklı bölgelerinde ele geçirilen disk kaideli lüleler genel olarak 19. yüzyıla tarihlenmektedir.

Tablo 1: Kahta Yeni Kale Lüle Örnekleri

2.2. İthal Seramikler

Eski Kahta Kalesi'nde gerçekleştirilen kazılar sırasında ele geçirilen ithal seramiklerin büyük çoğunluğu küçük boyutlu fincanlar ve fincanlara ait fragmanlardır. Bu örnekleri köken olarak değerlendirdiğimizde Almanya/Avusturya menşeli Meissen porselenleri ve İngiliz sıraltı (Handpainted) porselenleri oldukları anlaşılmaktadır. Avrupa'da özellikle 18. yüzyılda Çin

porcelainleri kadar kaliteli porcelainler üretmek için çalışmaların başladığı görülmektedir. Sanayi inkılabı ile üretime başlayan Avrupalı seramik fabrikaları üretimlerindeki sayısal fazlalık ve ucuzlukları sayesinde Orta Doğu ve Asya'da büyük yaygınlık göstermişlerdir. Bu bağlamda Meissen porcelain fabrikalarının ilk kuruluşu Saksonya Prensi Augustus tarafından Dresden'de porcelain üretim denemeleri ile başlamıştır (Yılmaz, 2004: 72; Lu vd. 2019: 89; Meriç, 2021: 223). Meissen'de kurulan Saksonya Kraliyet Porcelain fabrikası ile birlikte Berlin, Höchst ve Nymphenburg'da kurulan fabrikalarda beyaz ve sert dokulu hamurlu porcelainler üretilmeye başlanmıştır. 1710 yılındaki ilk üretimlerde Çin etkisi porcelainlerin bezemenin yanı sıra çay ve kahve fincanı gibi formlarda da kendini hissettirmektedir (Meriç, 2021; 223). Meissen Porcelain fabrikalarının erken dönem üretimlerinde (1710-1735) dekordan sorumlu kişiler değişse de Çin etkisi hissedilmekte, ayrıca kullanılan renklerde de çeşitlilik görülmektedir. Bu dönem örneklerinde siyah, Napoli sarısı, altın sarısı, demir kırmızısı, kobalt mavisi ve pembe gibi renkler porcelain bezemesinde uygulanmıştır (Kalyoncu, 2011: 28). Çin porcelainlerinde atölye veya hanedan sembolleri olarak kabın kaide içine işlenen amblemler Avrupa porcelainlerinde de uygulanmıştır. Bu bağlamda Meissen porcelainlerinin en bilinen işareti "çapraz kılıç" şekilleridir (Yılmaz, 2004: 73). Aynı işaretin 18. yüzyıl Kütahya üretimi fincanlarda da taklit edildiği görülmektedir (Gök, 2015: 35 vd; Uçar, 2019c: 376).

Kahta Yeni Kale'de ele geçirilen Meissen porcelainlerinde birkaç farklı bezeme tarzı görülmektedir. İlk düzenlemede sıraltı ve sır üstünde farklı renkte süslemeler dikkati çekmektedir. Bu tarz süslemeye sahip bir örneğin (Tablo 2/9) merkezinde, mavi renkte dört yapraklı bir çiçek motifi yer almaktadır ve iki yanına kırmızı renkli yapraklar yerleştirilmiştir. İç yüz ağız kenarında ince bir bant bulunan örneğin dış yüzeyinde belirli aralıklarla yerleştirilen dairesel madalyonların içindeki mavi renkli çiçeklerin üzerleri sarı, yeşil ve kırmızı renkte yapraklarla bezelidir. Bu sarı, yeşil ve kırmızı renkli yapraklar sır üstündeyken mavi bezemeler sıraltına

işlenmiştir. Ağız kenarında yarım daire şekilli bir bant bulunan bir diğer örneğin dış yüzünde (Tablo 2/10) ise kıvrım dallar üzerinde bulunan üçlü benek motiflerinin üzerleri kırmızı ve yeşil renkli üç yapraklı çiçekler ile bezenmiştir. Meissen porselenleri içinde çok bilinen bir kompozisyon olan iri benek motiflerinin Yeni Kale'de ele geçirilen örnekler arasında da yer aldığı görülmektedir (Tablo 2/12). İç yüz merkezinde yine diğer örneklerle benzer şekilde dört yapraklı çiçek motifi görülmektedir. Aynı tarzda bezemeye sahip olması gerektiğini düşündüğümüz iki örnek büyük oranda kırılmış, yalnızca kaide kısımları kalmıştır (Tablo 2/13, 14). Bu iki örneğin kaide içlerinde dikey bir çizgi şeklinde işaret bulunmaktadır. Meissen porselenlerinde örneklerin iç ile dış yüzlerinde farklı renkte sırların uygulandığı görülmektedir. Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz iki örnekte de bu şekilde bir bezeme söz konusudur. Bu örneklerin dış yüzleri kahverengi sırla kaplıken iç yüzlerinde ağız kenarında mavi bant veya kırmızı renkte stilize motiflerle oluşturulan şeritler yer almaktadır (Tablo 2/16, 17). Örneklerden birinin iç yüz merkezinde iri benekli bezemelerden bir kısım kalmışken (Tablo 2/16) diğer örneğin dış yüzünde kahverengi sırlı alanın ortasında beyaz ve sarı renkte bezmeden küçük bir parça görülmektedir (Tablo 2/17). Meissen porselenleri arasında en sık karşılaşılan süsleme unsurlarından birisi yivli olarak ele alınmış fincan gövdesinde yivlerin içlerinde kırmızı renkli hatların ağızdan kaideye kadar inmesidir. Yeni Kale seramikleri arasında üç örneğini gördüğümüz bu bezeme türünde dış yüzde aynı süsleme görülürken eserlerin iç yüzlerinde birbirinden farklı motiflerle bezemeler oluşturulmuştur. Örneklerden birinin iç yüz ağız kenarında kırmızı renkli ince bant bulunurken (Tablo 2/19), bir diğer örnekte ise mavi ve kalın bir bant kullanılmıştır (Tablo 2/21). Aynı kompozisyona sahip bir diğer örneğin iç yüz ağız kenarında ise eşkenar dörtgenlerin merkezlerinde altın yıldız uygulaması göze çarpmaktadır (Tablo 2/20). Yivsiz olarak ele alınan, form açısından diğer örneklere göre daha farklı ve büyük olan bir örneğin kahve fincanı olmadığı ve ağız kenarında içleri taramalı kalın bir bant bulunduğu görülmektedir (Tablo 2/18).

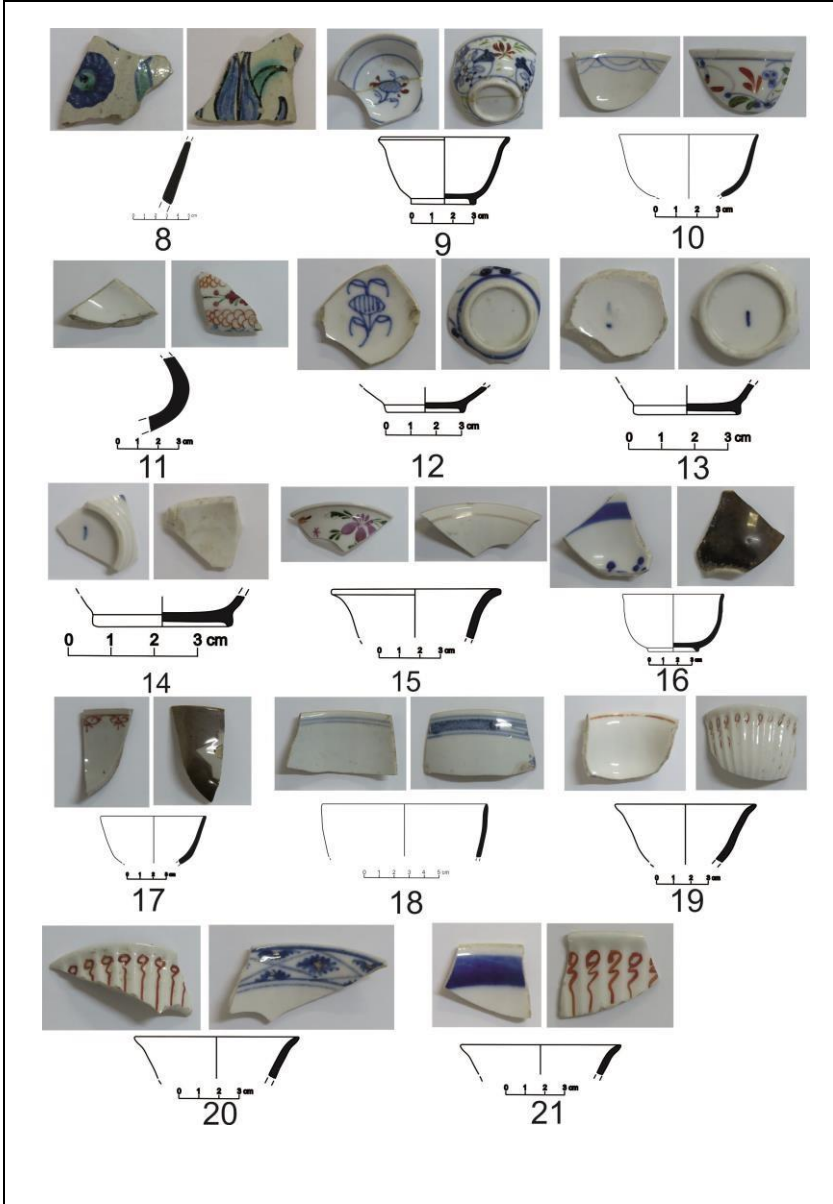
Çalışmamız kapsamında incelediğimiz örnekler arasında çok az sayıda olmakla beraber İngiltere üretimi Hand-painted (Sıraltı) porselenler de bulunmaktadır. Kazılar sırasında bu tip porselenlerden sadece bir adet ele geçirilmiştir (Tablo 2/15). İngiltere porselen üretiminde özellikle transfer baskılı porselenlerle öne çıkmaktadır. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısı ile beraber transfer baskılı örneklerin yanında şeffaf sıraltıda çok renkli porselenlerin de üretildiği görülmektedir (François, 2001: 164; Meriç, 2021: 181). Herhangi bir şablon veya kontur uygulaması görülmeyen bu seramiklerde şeffaf renksiz sıraltına pembe, yeşil, sarı, turuncu ve mor renklerde serbest fırça darbeleri ile oluşturulmuş çeşitli bitkisel süslemeler dikkati çeker. Eski Kahta Kale'de (Yeni Kale) ele geçirilen örnek konik gövdeli, dışa çekik ağız kenarlı bir fincandır. Eserin iç yüzünde ağız kenarında altın sarısı renkte ince bir bant bulunmaktadır. Dış yüzde ise gövde başlangıcında yeşil yaprakları olan merkezi mor renkli bir çiçek dikkati çekmektedir. Örneğin kırık olması sebebiyle bunun dışındaki bezemesine dair tam bir fikir edinilememektedir. Kalede yapılan kazı çalışmaları sırasında Ortaçağa ait çok sayıda seramikle karşılaşılmasına rağmen 1516 yılından sonra bölgenin Yavuz Sultan Selim zamanında fethedilmesinden, 18.-19. yüzyıla kadar olan uzun soluklu bir sürece ait seramiklerin bulunmaması oldukça ilgi çekicidir.

Bahsedilen dönemlere ait olan İznik ve Kütahya üretimi seramiklere kalede neredeyse hiç rastlanmaması bölgenin ve kalenin Osmanlı döneminde fazla rağbet görmediğini ve muhtemelen terkedildiğini düşündürmektedir. Çalışmamız kalede bulunan ithal seramikler ve lüleleri konu edinmekle beraber, eserler arasında bir adet 17.-18. yüzyıla ait İznik veya Kütahya üretimi olabileceğini düşündüğümüz bir kap parçası da bulunmaktadır (Tablo 2/8).

Meissen fabrikalarında üretilen porselenler Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı coğrafyalarına dağılmıştır. Yapılan kazı ve araştırmalar neticesinde imparatorluğun başka bölgelerinde de Meissen porselenlerine rastlanmıştır.

Başkent İstanbul'da Saraçhane ve Sirkeci'de yapılan araştırmalarda çok sayıda Meissen porseleni ele geçirilmiştir. Kahta Yeni Kale'de ele geçirilen yivli gövdeli fincanlar ile sıraltı ve sır üstü tekniklerinin bir arada kullanıldığı örneklerin yakın benzerleri İstanbul'da da ele geçirilmiştir (Hayes, 1992: pl 44/b,d; Polat, 2018: 377-380). Alanya Kalesi'nde yapılan çalışmalar sırasında Almanya üretimi fincanlarla karşılaşılmıştır. Form ve kompozisyon açısından Yeni Kale buluntuları ile çok yakından benzerlik taşıyan bu örneklerde yivli gövdeli fincanların her bir yivinde ağızdan kaideye kadar kırmızı dalgalı hatlara yer verilmiştir. Alanya Kalesi'nde ele geçirilen örnekler 1840 yılından 20. yüzyılın başlarına kadar olan sürece tarihlenmiştir (Oral, 2014: 457-459). Aynı bezemelere sahip Meissen fincanlarına Şam'da da rastlanmıştır (François, 2009: fig. 5/31; François, 2013: 320 fig.2). Ortadoğu'da geniş bir yayılım alanına sahip olduğu anlaşılan Meissen porselenlerinden Yeni Kale örneklerine benzer bezemelere sahip örnekler Yafa'da da ele geçirilmiştir (De Vincenz, 2021: 282 fig.8, 3B, 283 fig 8, 3C). İzmir Smyrna Agorası Kazıları Avrupa seramikleri açısından oldukça yoğun buluntu veren alanlardan bir tanesidir. Bütün bu örneklerin Osmanlı coğrafyasında liman kentlerinde ortaya çıkarılması dikkat çekicidir. Bölgede yapılan kazılar sonucunda Avrupa'dan ithal edilmiş farklı kökenli seramikler arasında Meissen porselenleri de yer almaktadır. Yeni Kale kazılarında ele geçirilen birbirinden farklı bütün Meissen porselen kompozisyonlarına sahip fincanların benzerlerine Smyrna Agorası'nda rastlamak mümkündür (Meriç, 2021; 223-229; Meriç, 2022, 171-174). Bunun dışında İstanbul Tekfur Sarayı, Demirköy Fatih Dökümhanesi, Aphrodisias gibi alanlarda da Meissen porselenleri ele geçirilmiştir (Meriç, 2022: 173).

Tablo 2: Kahta Yeni Kale İthal Seramikleri

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Eski Kahta Kalesi'nde (Yeni Kale) ele geçirilen lülelerin üretim yerleri kesin olarak bilinmemekle beraber kalede yapılan kazılar sırasında üretime dair herhangi bir iz bulunamamıştır. Buluntular arasındaki lülelerin sayıca fazla olmaması da bölgede lüle üretiminin olmadığını düşündürmektedir. Üretim yerinin Kahta olmadığını düşündüğümüz bu örnekler üzerinde herhangi bir usta veya atölye damgası bulunmaması da üretim yeri hakkında yorum yapmamızı zorlaştırmaktadır. Ancak farklı bölgelerde ele geçirilen lüleler üzerindeki süslemeler ile Yeni Kale lüleleri üzerindeki süslemelerin çok yakın benzerliklerinden hareketle bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz lale çanaklı lülelerden üçünde, çanağın iki yanındaki vazo ya da saksıdan çıkan ağaç/çiçek biçimindeki süslemelerin benzerlerine Divriği Kalesi, Cizre İç Kale, Harput İç Kale, Hasankeyf, Bitlis Kalesi, Tarsus Müzesi ve Kütahya buluntuları arasında rastlanmaktadır. Ancak bu bölgelerdeki lüleler hakkında yapılan çalışmalarda daha önce de belirtildiği gibi, Kütahya ve Divriği buluntuları haricindeki diğer alanlarda ele geçirilen lülelerdeki bahsi geçen süslemeye mask veya figür benzeri değerlendirmeler yapılmıştır. Bahsi geçen bölgelerdeki bu süslemeye sahip örneklerden sadece Divriği buluntuları üzerinde usta damgası bulunmaktadır ve "Ruhi" ismi okunmaktadır (Budakdaş, 2020: 198, 200). "Ruhi" damgalı lülelerin İstanbul üretimleri olduğu ifade edilmektedir (Bakla, 2007: 131). Bu dönemde İstanbul'da birçok lüle üreticisi olduğu düşünülürse bu süsleme kompozisyonunun başka bir atölye ya da usta tarafından kullanılma ihtimalini de göz ardı etmemek gerektiğini düşünmekteyiz. Ancak dikkati çekmek istediğimiz bir diğer husus bu süslemeye sahip lülelerin buldukları alandaki diğer lülelere oranla oldukça az sayıda ele geçirilmesidir. Üretimin yapıldığı düşünülen Bitlis Kalesi'nde üç, Kütahya Müzesi'nde iki, Tarsus Müzesi'nde üç, Harput İç Kale'de iki, Hasankeyf'te iki ve Kahta Yeni Kale'de üç adet olmak üzere oldukça az sayıda ele geçirilmişlerdir. Buluntu alanları coğrafi olarak düşünüldüğünde Anadolu'nun

farklı bölgelerinde ele geçirildikleri anlaşılmaktadır ki; bu da bu lülelerin geniş bir ticari ağa sahip bir şehirden diğer bölgelere geldiğini düşündürmektedir. 19. ve 20. yüzyıl dönemleri göz önüne alındığında bu tanıma en uygun Osmanlı şehrinin İstanbul olduğu akla gelmektedir. Coğrafi olarak Adıyaman'a en yakın lüle üretimi yapıldığı bilinen kent Diyarbakır'dır (Buckingham, 1827: 215). Ancak Diyarbakır üretimi oldukları kesin olarak bilinen örnekler henüz yayınlanmadığı için bu konudaki bilgilerimiz kısıtlıdır ve kıyaslama şansımız bulunmamaktadır. Yakınında Diyarbakır dururken İstanbul gibi uzak bir mesafeden getirilmesinin daha düşük bir ihtimal gibi görünse de kale yerleşimlerinde bulunan asker vb. görevliler eliyle de bölgeye getirilme ihtimali göz ardı edilmemelidir. Bunun dışında Güneydoğu Anadolu'da yer alan yapılarda sıkça karşılaşılan bacinilerde görülen Avrupa kökenli seramiklerle (Polat, 2021, 1117-1145) paralel olarak bu örneklerin Kahta'ya ulaşmış olması düşünülebilir.

Yani Kale'de ele geçirilen ithal porselenler Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerinde ele geçirilen örneklerle paralellik göstermektedir. Özellikle 19. yüzyılda Osmanlı topraklarında yaygın olarak kullanıldığı anlaşılan ithal porselenler arasında Meissen porselen fabrikalarında üretilen örneklerin önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Liman kentleri başta olmak üzere Osmanlı coğrafyasının birçok farklı bölgesinde karşılaşılan ithal porselenlerin niceliksel fazlalığının altında birkaç sebep bulunmaktadır. Bunlardan ilki; 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri alanlardaki gerilemesinin sonucunda Avrupa devletlerinin açık pazarı haline gelmesidir. Özellikle 1838 yılında İngiltere (Balta Limanı) ile daha sonra 1841 yılına kadar diğer birçok Avrupalı devlet ile imzalanan serbest ticaret antlaşmaları sonucu batılı tüccarlara vergi konusunda büyük kolaylıklar sağlanmış, böylelikle ülkenin birçok bölgesine gümrük vergisi ödenmesi gerekmeden Avrupa malları girmiştir (Eşiyok, 2010: 64, 79-82). Ayrıca Avrupa'nın bu dönemde Sanayi devrimi sonrasında ürünlerini fabrikalarda sayıca çok daha fazla ve çok daha ucuz ürettikleri düşünüldüğünde, Osmanlı

topraklarındaki Kütahya ve Çanakkale gibi yerli seramik üreticilerinin Avrupalı üretici ve tüccarlarla baş etmesi oldukça zordur. Kahta Yeni Kale’de 19. yüzyıla ait Avrupa üretimi fincanlar ele geçirilmişken Kütahya fincanlarının bulunmamış olması da bu konunun bir yansıması gibidir. Günlük kullanım eşyalarında Avrupa üretimi porselenler, kültürel etkileşim ve 19. yüzyıldaki Osmanlı’nın ticari ağı hakkında bilgi vermesi ile oldukça önemli buluntular olmasının yanı sıra bu dönemdeki ekonomik ve siyasi koşulların sanatta birer yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alıç, S. (2020). “Dulkadirli Beyliği-Akkoyunlu Devleti Münasebetleri”, KSÜSBD, C. 17, S.1, 211-226.
- Ayan, E. (2009). “Türkiye Selçuklularında Köle Emirler Mübârizzeddin Çavlı”, Karadeniz, S.3, 125-139.
- Ayhan, G. (2010). “Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntularının Değerlendirmesi”, Sanat Tarihi Dergisi, 19 (1), İzmir, 1-22.
- Ayhan, G. (2011a). “19. Yüzyıla Tarihlenen Bir Grup Osmanlı Lülesi”, Kültürel Bellek ve Estetik Yansımalar, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 227-241.
- Ayhan, G. (2011b). Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Ayhan, G. (2014). “Lüle Terminolojisinin Sorunları Üzerine Görüşler”, XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 18-20 Ekim 2012, Sivas, 53-63.
- Aytaç, İ. (2019). “Harput İç Kale Kazılarında 2015-2016 Yıllarında Bulunan Tütün Lülelerinin Değerlendirilmesi”. Yaşar Erdemir’e Armağan: Sanat Tarihi Yazıları. Konya: LiteraTürk Academia, 567-608.
- Bakla, E. (1985). “Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik”, Antika, 5, İstanbul, 4-8.

- Bakla, E. (2007). Tophane Lüleçiliği Osmanlı Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi, İstanbul, Antik A.Ş. Yayınları.
- Berge, S. (2020). Hoşap Kalesi Tütün Lüleleri (2007-2015), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Boran, A. (2002). "Türk Sanatında Kale Mimarisi", Türkler Ansiklopedisi, C.7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 878-892.
- Buckingham, J.S. (1827), Travels im Mesopotamia, Henry Colburn, London.
- De Vincenz, A. (2021). "Porcelain and Ceramic Vessels of the Ottoman Period From the Qishle in Jaffa Israel, Excavation of the Ottoman Military Compound (Qishle) of Jaffa 2007,2009, The Jaffa Cultural Heritage Project Series 4, Münster, 127-304.
- Doğanay, M. (2019). Tarsus Müzesi'nde Bulunan Lüleler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dörner, F.K. ve Naumann, R. (1939). Forschungen in Kommagene, Istanbuler Forschungen Bant. 10, Berlin.
- Eşiyok, B.A. (2010). "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde Bir Dönüm Noktası: 1838 Serbest Ticaret Antlaşması" Mülkiye, 34(266), 67-108.
- Fındık, Ebru (2016). "Ay Işığında Tütün Seremonisi – Osmanlı Kırsalında Tütün Kullanımının Kanıtları: Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları Lüle ve Nargile Buluntuları". Cedrus IV, 373-392.
- François, V. (2001). "Production et Consommation de Vaiselle a Damas a L'epoque Ottomane", Bulletin d'etudes Orientales, Etudes e Travaux a la Citadelle de Damas 2000-2001: Un Premier Bilan (2000-2001), 157170.
- François, V. (2013). "European Pottery Imports in Ottoman Bilad-ad Sham (18.19. Centries): Archeological Data and Written Sources", 14. International Congress of Turkish Art Proceedings, Paris, 317-325.

- Gök, S. (2015). Smyrna (İzmir) Agorası'nda Osmanlı İzleri: Kütahya Seramikleri (2007-2014 Kazı Dönemi), İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Hayes, J.W. (1992). Excavations at Saraçhane in Istanbul, Vol. 2, Princeton University Press, Oxford.
- Hellenkemper, H. (1976). Burgen Der Kreuzritterzeit in Der Grafschaft Edessa und im Konigreich Kleinarmenien, Rudolf Habelt Verlag GmbH, Bonn.
- Hellenkemper, H. (2012). "Ortaçağ'da Kommagene", Fırat Kıyısında Tanrı Krallar Kommagene'de Yeni Kazılar ve Araştırmalar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 266-276.
- İnanan, F. ve Şahin, D. (2017). "Arkeopark-Osmanlı Lüleleri Osmanlı'da Tütün Keyfi", Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(32), 33-54.
- Kalyoncu, H. (2011). Topkapı Sarayı Müzesi Yıldız Porselenleri Koleksiyonunun Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lu, Dongilang, Wei, Wu ve Liu, Yang (2019). "The Influence of Chinese Porcelain on Meissen Porcelain", Frontiers in Educational Research, 2, 88-91.
- Meriç, A.Z. (2021). *Smyrna/İzmir Agorası Buluntuları Işığında Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri Arasındaki Seramik Ticareti (16.-19. Yüzyıl)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Meriç, A.Z. (2022). "Avrupa'dan Osmanlı Topraklarına İthal Edilen Seramikler (16.-19. Yüzyıllar)", Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 26(10), 155182.
- Oral, Ö. (2014). "Alanya Kalesi Kazılarında Bulunan Avrupa Porselenleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", Cedrus, 2, 453-466.
- Polat, T. (2018). Marmaray Projesi Kazılarında Ortaya Çıkarılan Osmanlı

- Seramikleri (Üsküdar, Sirkeci, Yenikapı Marmaray İstasyonları ve Haliç Metro Ayakları), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Polat, T. (2021). "Geç Dönem Osmanlı Mimarisinde Bölgesel Bir Süsleme: Bacini (Şanlıurfa Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme), Sanat Tarihi Dergisi, C. 30, S.2, İzmir, 1117-1145.
- Saldırgan Karaaslan, G. (2019). Cizre İç Kale Kazısı Lüle Buluntuları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şancı, F. (2010). "Adıyaman İli'nin Kültürel Varlıklarının Turizme Kazandırılabilirliği (Yeni Kale Örneği)", Güneşe Yürümek, Adıyamanlılar Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, 305-318.
- Şen, K. ve Karasu, Y. E. (2019). "2018 Yılı Bitlis Kale Kazısı Kaideli, Süzgeçli Çanaklı Lüle Buluntuları", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 65, 189-206.
- Şen, K. Ve Karasu, Y.E. (2020). "Bitlis Kalesi Osmanlı Lülelerinin Değerlendirmesi (2018 Yılı Kazı Sezonu)", Art Sanat, 14, 413-440.
- Uçar, H. (2019a). "Archaeological Proof of Enjoy at Tire Kutu Han: Clay Pipes", Mediterranean Archaeology and Archaeometry, 19 (2), 119-134.
- Uçar, H. (2019b). "A Group of Ottoman Pipes Discovered in the Mosaic Hall at Smyrna Agora", Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III, Ege Yayınları, İzmir, 357-378.
- Uçar, H. (2019c). "2013-2014 Yılı Edirne Yeni Saray Kazısı İznik ve Kütahya Seramikleri", CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 17(3): 365-386.
- Uçar, H. (2020). "Kütahya Müzesinden Bir Grup Osmanlı Lülesi", Kütahya Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Tarih Araştırmaları Kütahya Müzesi 2019 Yıllığı, S. VII, Ankara, 193-224.
- Uysal, A. O. (2007). "Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Seramik Buluntuları". Byzas 7, Late Antique and Medieval Pottery and Tiles in Mediterranean

- Archeological Contexts, ed. Beate Böhlendorf-Arslan – Ali Osman Uysal – Johanna Witte-Orr, İstanbul: Ege Yayınları, 545-558.
- Yılmaz, F. (2007). “Tütün Üzerine Düşünceler, Batıda ve Bizde”, Tütün Kitabı, İstanbul, 4-15.
- Yılmaz, G. (2004). 19. Yüzyıl Osmanlı Sosyal Yaşamında Sanat Eseri Olarak Yeni Objeler, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- Wagner, J. (2012). “Kommagene Krallığı Tarihinin Kronolojisi”, Fırat Kıyısında Tanrı Krallar Kommagene’de Yeni Kazılar ve Araştırmalar, Ed. J. Wagner, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 297-299.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Bab-ı Asafi/Divan-ı Humayun Mühimme Defterleri, 2-1868, 1 Rabiulevvel, 964.

EXTENDED ABSTRACT

Eski Kahta Castle (New Castle), 60 km from Adıyaman, is located in Kocahisar Village (Old Kahta Village), approximately 26 km north of Kahta District. There is no information about the first construction date of the castle. It is stated that it was built before this date due to the pressure of the Assyrians in 840. However, the formation of the castle must have been during the Commagene Kingdom, to which the ancient city of Arsemia, located in its immediate vicinity, also belonged. The existence of the structure was supported by archaeological data before the restoration in the Mamluk period which was almost rebuilt. Towards the end of the 11th century, the existence of Armenians, depending on the Crusaders, is known in the management of the New Castle, which came under the auspices of the Edessa (Crusader) County, which dominated the region. Although it is known that the castle was used after a major repair during the Mamluk period, it is known that it has been under Ottoman rule since 1516. As a result of the wars of Yavuz Sultan Selim with the Mamluk State, the Mamluks were destroyed and many regions of Southeastern Anatolia came under Ottoman rule. It is understood that other castles, such as Kahta Old Castle, in the south and southeast of the Ottoman Empire, lost their former importance after these conquests.

The imported ceramics and bowls from the Ottoman period, which we evaluated within the scope of our study, consist of samples that were captured during the

excavations carried out in the castle between 1968-1971 and delivered to the Adıyaman Museum. Most of the imported ceramics recovered during the excavations in the New Castle are small-sized cups and fragments of cups. When we consider these examples as origin, it is understood that they are Meissen porcelains of German/Austrian origin and English hand-painted porcelains.

Several different decoration styles can be seen on the Meissen porcelains found in Kahta New Castle. In the first arrangement, decorations of different colors under the glaze and on the glaze attract attention. It is seen that large speckle motifs, a well-known composition among Meissen porcelains, are also among the samples found in New Castle. One of the most common ornamental elements among Meissen porcelains is the red-colored lines going down from the rim to the pedestal inside the grooves on the cup body, which is considered as fluted. In this type of decoration, of which we see three examples among the New Kale ceramics, the same decoration is seen on the outer surface, while the inner faces of the works are decorated with different motifs. Among the examples found in Kahta Yeni Kale, there are hand-painted (Underglaze) porcelains produced in England, although they are very few in number. Only one of this type of porcelain was found during the excavations. England stands out in porcelain production, especially with transfer-printed porcelain. In the second half of the 19th century, it is seen that transparent underglaze multicolored porcelains were produced as well as transfer-printed samples. It is understood that the samples produced in Meissen porcelain factories had an important place among the imported porcelains that were understood to be widely used in the Ottoman lands in the 19th century. In the 19th century, as a result of the decline of the Ottoman Empire in the political and military fields, it became the open market of the European states. As a result of the free trade agreements signed with England (Balta Port) in 1838 and then with many other European states until 1841, western traders were provided with great convenience in terms of taxation, thus European goods entered many parts of the country without the need to pay customs duty. It is very difficult for domestic ceramic manufacturers in Ottoman lands such as Kütahya and Çanakkale to cope with European manufacturers and traders who can sell products all over the country at a lower. The fact that 19th century European cups were seized in Kahta Yeni Kale, while Kütahya cups were not found, as a reflection of this issue.

Although the exact production places of the pipes found in The Castle are not known, no traces of production were found during the excavations in the castle. The fact that the number of pipes among the finds is not high also suggests that there was no production of pipes in the region. The fact that there is no master or workshop stamp on these samples, which we think is not from Kahta, makes it difficult for us to comment on the production site. In three of the pipes with tulip bowl, which we evaluated within the scope of our study, similar decorations in the form of vases or flower pots on both sides of the bowl can be found among

the finds of Divriği Castle, Cizre Citadel, Harput Citadel, Hasankeyf, Bitlis Castle, Tarsus Museum and Kütahya. When the find areas are considered geographically, this suggests that these pipes came from a city with a wide commercial network to other regions. Considering the 19th and 20th century periods, it comes to mind that the Ottoman city most suitable for this definition is Istanbul. Geographically, the closest city to Adıyaman is Diyarbakır where known for the production of pipe. However, since the samples that are definitely known to be produced in Diyarbakır have not been published yet, our information on this subject is limited and we do not have a chance to compare. Although it seems less likely to be brought from a distance like Istanbul, while Diyarbakır stands nearby, the possibility of being brought to the region by the officials soldiers etc. in the castle settlements should not be ignored. Although our study is about the imported ceramics and bowls found in the castle, among the artifacts, there is also a vessel fragment from 17-18 centuries, which we think may be an Iznik or Kütahya production. The imported porcelains seized in the New Castle show parallelism with the samples found in other parts of the Ottoman geography.